

Nr 137.

Av herr **Linderot m. fl.**, om en allmän översyn av stipendieväsendet, särskilt vid de konstnärliga utbildningsanstalterna, m. m.

Frågan om samhällets ansvar för kulturarbetet, och inte minst omsorgen om kulturarbetarnas intressen, har med rätta blivit föremål för en allt livligare uppmärksamhet på skilda håll. Så har exempelvis Sveriges kommunistiska parti antagit de riktlinjer för ett demokratiskt kulturprogram, vilka bifogas som särskild bilaga.

Den kommunistiska riksdagsgruppen har i anslutning till dessa riktlinjer väckt en rad motioner vid årets riksdag, som ta sikte på omedelbara kulturbehov. Till dessa höra motioner rörande ett statligt förslag, reformering av musikaliska akademiens verksamhet, den konstnärliga utsmyckningen av statliga byggnader, tilläggsanslag till nationalmuseum för inlösen av svenska konstnärers arbeten samt här nedan framlagda motion om en statlig stipendiefond för svenska konstnärer på olika områden.

Vi önska således understryka vad som i riktlinjernas punkt 13 utsäges om nödvändigheten av att trygga kulturarbetarnas konstnärliga och vetenskapliga oberoende, förbättra deras utbildningsförhållanden, säkra deras existens och arbetsmöjligheter, skapa goda möjligheter till studieresor och rekreation och därutöver tillerkänna dem stipendier såsom stimulans och bevis på samhällets uppskattning. Vi vilja nämligen framhålla, att stipendier till förtjänta konstnärer inte böra utdelas som nödvändiga understöd för deras arbete och existens, utan att samhället givetvis har ansvar för att goda existens- och arbetsmöjligheter råda som regel. Därutöver bör samhället emellertid ge uttryck åt sin uppskattning av förtjänta konstnärers arbete. För att denna grundsyn skall kunna förverkligas i praktiken krävas emellertid bl. a. en översyn och utveckling av stipendieväsendet.

Utvecklingen visar, att de privata företagarna och mecenaterna, som tidigare i vårt lands historia gjort utomordentliga insatser och allttjämt taga behjärtansvärda initiativ till konstens och vetenskapens fromma, förlora i relativ betydelse samtidigt som nya och bredare folkskikt bli delaktiga i kulturlivet och småningsom också kulturbärande. En rad samhällliga institutioner, nedärvda men reformerade som akademierna eller helt nyupprättade som statens konst- och forskningsråd, äro också uttryck för samhällets känsla av det växande ansvar för konstens och vetenskapens utveckling, som sammanhänger med denna ekonomiska och sociala rörelse. Här ligger dock allttjämt stipendieväsendet, trots enstaka initiativ under de se-

naste årtiondena, på efterkälken. Det motsvarar inte vårt samhälles nuvarande struktur och ännu mindre dess kommande behov.

Det finns en rad privata stiftelser och nämnder, som utdela regelbundna eller tillfälliga anslag till stipendier åt konstnärer på skilda fält. Dessa privata fonder eller donationer ha emellertid inte tillkommit planmässigt för att allsidigt sörja för stipendiemöjligheter. Ofta äro de förbundna med vissa restriktioner av mer eller mindre tillfällig natur och ge uttryck åt privata önskemål från donatorernas sida, vilka inte alltid äro ägnade till en förutsättningslös bedömning av konstnärernas kvalifikationer och behov. Det är ett samhällsintresse, att stipendiaterna stå så fria och obundna som möjligt gentemot de nämnder, fonder eller andra institutioner, som utdela stipendier. Detta oberoende är givetvis också nödvändigt för konstnärerna själva.

Det finns också statliga anslag, som disponeras av akademier, högskolor eller direkt av ecklesiastikdepartementet (exempelvis för författarna). Endast en obetydlig del av vårt lands kulturarbetare kommer emellertid i åtnjutande av dessa stipendier och sällan i en utsträckning, som möjliggör exempelvis en studieresa i utlandet. De statliga anslagens uppenbara otillräcklighet belyses av följande översikt av statsliggarens uppgifter för budgetåret 1946/47 under rubriken »Akademier m. m.» samt »Understöd åt vetenskap, vitterhet och konst m. m.».

Akademien för de fria konsterna med konsthögskolan	8 500 kronor
Musikaliska akademien med musikhögskolan	15 000 »
Understöd åt inhemska skönlitterära författare av utmärkt förtjänst	50 000 »

Det vore i och för sig inte orimligt, att en lovande behövande elev vid konsthögskolan ensam erhöll 8 500 kronor, att två elever vid musikhögskolan delade 15 000 kronor och två högt förtjänta svenska författare erhöilo 25 000 kronor var. Nu skall emellertid exempelvis det statliga anslaget till konsthögskolan användas till två konstnärarsvoden å 1 500 kronor och 5 500 kronor lämnas till studieresor åt eleverna, som uppgå till ett hundratal och av vilka många leva under så knappa omständigheter, att de under långa perioder tvingas tjäna sitt bröd med mer eller mindre ovidkommande arbete, som hindrar dem att delta i undervisningen.

Anslaget till de aktiva författarna på 50 000 kronor förslår, som Sveriges författarförening framhållit, endast till understöd åt ett tjugutal författare, och dessa erhålla 2 000—3 000 kronor vardera, en summa som med hänsyn till nuvarande penningvärde måste anses vara mycket låg. De 25 000 kronor, som ecklesiastikministern förordar till »hederspensioner» åt äldre, högt förtjänta skönlitterära författare, borde rimligen utgå till varje högt förtjänt skönlitterär författare, som kan komma i fråga för »hederspensioner» — därest dessa skola göra skäl för namnet.

Som ett par exempel på de nuvarande bristerna beträffande stipendier till

konstnärer av skilda slag kan framhållas, att skådespelarna äro helt hänvisade till ett litet fåtal privata fonder, att man på operan måste bekosta stipendiaternas utbildning ur bolagets allmänna medel och att det för en rad konstarter, filmen, dansen, dramatiken, radion etc., inte finns några som helst stipendieanslag.

Det kan dock inte föreligga några principiella skäl, varför vissa konstarter skulle vara undandragna stipendiemöjligheter eller få sitt behov av stipendier väsentligt sämre tillgodosett i en utsträckning, som inte motsvarar deras relativa betydelse. Det bör finnas tillgängliga stipendier för alla slags konstnärer: författare, målare, musiker, skådespelare, tonsättare, skulptörer, regissörer, danskonstnärer, dramatiker, arkitekter, radioartister, sångare etc. Stipendier kunna åt denna betydelsefulla kategori av kulturarbetare utgå på tre olika sätt:

1. Som ett led i utbildningen av och uppmuntran åt lovande ungdomar. I utbildningen böra även inräknas studieresor.
2. Som uttryck för samhällets uppskattning av verksamma, förtjänta konstnärers arbete.
3. Som hederspensioner åt äldre, förtjänta konstnärer.

De stipendieanslag, som äro avsedda att tillgodose behoven av utbildning, böra i förekommande fall lämpligen disponeras av utbildningsanstalterna, som nu vanligen sker.

Hänsyn måste dock tas till det förhållande, att det för många konstarter, exempelvis skönlitteraturen, inte finns några särskilda utbildningsanstalter, varför utbildningsstipendierna här måste utanordnas på annat sätt.

För stipendier åt verksamma, förtjänta konstnärer och hederspensioner åt äldre, förtjänta konstnärer böra anslagen lämpligen kunna disponeras enligt samma principer, som nu råda vid utanordnandet av understöd åt inhemska, skönlitterära författare av utmärkt förtjänst, då riksdagen beviljar anslagsmedel, vilka Kungl. Maj:t fördelar efter förslag av en särskild utsedd nämnd. Den skillnaden bör dock göras, att medan de verksamma konstnärernas stipendier utdelas för blott ett år i sänder hederspensionerna böra utgå regelmässigt till konstnärens död, sedan de en gång beviljats för varje enskilt fall.

Möjligen böra också de av riksdagen beviljade anslagsposterna, utom de som utgå till utbildningsanstalterna, sammanföras till en enhetlig, central stipendiefond eller kulturfond med möjligheter till större rörlighet och frihet vid stipendiernas utdelning än ett antal separata, svårbestämbara och strängt avgränsade anslag till varje konstart.

Med stöd av vad som ovan sagts föreslå vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en utredning med uppgift att företa en allmän översyn av stipendieväsendet, särskilt vid de konstnärliga utbildnings-

anstalterna, och föreslå lämpliga åtgärder för dess utveckling, samt

att undersöka möjligheterna att komplettera de nuvarande understöden för inhemska skönlitterära författare av utmärkt förtjänst med anslag till andra konstarter, eventuellt sammanförda till en central kulturfond under ecklesiastikdepartementet, för att belöna förtjänta svenska konstnärer på olika områden.

Stockholm i januari 1947.

Sven Linderot.

Gunnar Öhman.

Anton Norling.

Bitaga.

Riktlinjer för ett demokratiskt kulturprogram antagna av Sverges Kommunistiska Partis styrelse 20 oktober 1946.

1. Under kapitalismens uppgångsperiod var den borgerliga kulturen progressiv. Den ursprungliga liberalismens målsättning var demokratisk, krävde en fri och allsidig personlighetsutveckling för alla. Begränsningen i dess strävanden låg däri, att den ansåg sig kunna uppnå detta mål genom obegränsad frihet för kapitalet. Allt eftersom den ekonomiska utvecklingen fortskred framträdde emellertid det kapitalistiska samhällets negativa sidor allt skarpare. Sedan kapitalismen ingått i sitt monopolistiska skede har avgörande skikt av borgerligheten blivit ekonomiskt och kulturellt reaktionära.

2. Det svenska kulturlivet erbjuder för närvarande en bild av varandra motstridande tendenser och strömningar. Det finns intet förenande program, ingen gemensam målsättning ens för de progressiva krafterna. Detta tillstånd sammanhänger med den allmänna upplösningen inom den kapitalistiska samhällsordningen.

3. Arbetarrörelsen måste även på kulturpolitikens område utbygga och fördjupa demokratin, vidareutveckla det svenska kulturarvet i intimt samband med hela mänsklighetens andliga erövringar och frigöra kulturlivet och kulturarbetarna från direkt och indirekt beroende av monopolkapitalet. En medveten kulturoffensiv måste sättas in. Samtidigt som arbetarrörelsen erövrar och utbygger politiska och ekonomiska positioner måste den bli ledande även på kulturpolitikens område. Kulturarbetarna har samma intressen som arbetarklassen. Deras progressiva strävanden måste samordnas med arbetarrörelsens kamp.

4. Kulturens skatter måste göras till hela folkets egendom och vår nationella kultur härigenom vidareutvecklas och förnyas. Detta förutsätter en genomgripande demokratisering av hela samhällslivet i första hand efter de riktlinjer som tecknats i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Arbetet måste göras

mindre pressande, arbetstiden kortare och arbetsersättningen rikligare för alla arbetande, i förvärvslivet och i hemmen. Tillgången till goda bostäder och samlingslokaler måste tryggas. Klyftan mellan stad och land måste överbyggas och landsbygdens isolering övervinnas.

5. Undervisningen och folkbildningen är grundvalen för en progressiv kulturutveckling. Reformeringen av vårt skolväsen måste bygga på den nio-åriga enhetsskolan. Det nuvarande bildningsmonopolet måste brytas och den högre undervisningen bli lika tillgänglig för alla, efter anlag och utan hinder av ekonomiska eller geografiska förhållanden. Principen bör vara: fri skolgång för alla, avlönad på högre stadier. Antalet universitet och högskolor måste ökas för att tillgodose det växande behovet av specialister. De missgynnade landsändarnas — exempelvis Norrlands — behov av centra för högre utbildning och kulturliv i vidare mening bör ovillkorligen tillgodoses.

Utbildningen måste effektiviseras och hänsyn tas till de mängder av nytt stoff, som oavbrutet tillföres velandet på olika områden. Den nuvarande pluggskolan måste ersättas med den moderna arbetsskolans metoder och göras demokratisk till hela sitt innehåll. Undervisningen måste vara konfessionslös.

Det frivilliga bildningsarbetet bör utvecklas och ges en fördjupad demokratisk målsättning.

6. Den vetenskapliga forskningen måste utvecklas till att motsvara vårt lands resurser och behov. Detta förutsätter att samhället ger den sitt målmedvetna stöd. Forskningen får ej vara beroende av monopolkapitalet. De spärrar som den kapitalistiska produktionsordningen uppställer för det materiella och kulturella framåtskridandet är oförenliga med vetenskapsmännens och samhällets intressen. En bättre samverkan måste skapas mellan samhällliga och vetenskapliga institutioner samtidigt som forskningens frihet fullt respekteras. Det behövs samordnade planer för forskningen på olika områden, större teknisk utrustning och medel för själva forskningsarbetet. Forskarna måste ges materiella möjligheter att fullfölja sina initiativ, varigenom ökat välbefinnande och en höjd kulturell nivå för hela samhället ernås.

7. Samhället bör ej tolerera att det tryckta ordet behandlas som ett spekulationsobjekt och monopoliseras av kapitalistiska trustar, vilka äger press, förlag, tryckerier, bokhandel etc. Dagspressens, veckopressens och fackpressens uppgifter som självständiga förmedlare av objektiva nyheter, god underhållning och obunden, saklig information bör tryggas genom samhällets stöd åt värdefulla publikationer och kontroll över trustarna.

Ett statligt förlag kan möjliggöra ett målmedvetet kulturarbete, som främst tar hänsyn till sociala och kulturella behov. Det prissfördyrande och exklusiva bokhandelsmonopolet måste brytas av en distribution i direkt kontakt med folket och folkrörelserna. Biblioteksväsendet bör utvecklas och populariseras och litteraturen göras lättare tillgänglig för folkets breda lager. Landsbygdens problem böra därvid särskilt beaktas.

8. Radion är i det moderna samhället ett av de allra viktigaste instrumenten för opinionsbildning och upplysning. Redan märkbara tendenser till vidgat samarbete med folkrörelserna och bättre återspeglning av samhällslivet i programmen måste understödjas. Radions uppgifter i folkbildningens och det samhällliga uppbyggnadsarbetets tjänst är särskilt viktiga. En omfattande teknisk utbyggnad av radion är nödvändig. Radions artister måste garanteras en ställning som självständiga kulturarbetare, radion erkännas såsom skapare av en självständig konststart och dess standard höjas genom väsentligt ökade anslag. Monopolen inom radiofabrikationen brytes.

9. Filmen är en av vår tids mäktigaste opinionsbildare. Samhället bör ha ansvar för filmens utveckling och inflytande. Monopolkapitalets värde över filmproduktion, distribution och biografkedjor måste brytas. Statlig filmproduktion bör startas och kommunala biografier inrättas. Folkrörelsernas och annan ideell, kooperativ filmproduktion och -distribution bör utvecklas med samhällets hjälp. En statlig filmhögskola bör upprättas, eventuellt i samband med en teaterhögskola, för utbildning av yrkeskunnig och konstnärligt kvalificerad arbetskraft inom olika grenar av filmproduktionen.

10. Ett omfattande nät av stads- och länsteatrar — folkteatrar med låga biljettpriser — i samarbete med folkrörelser och publikorganisationer är en nödvändig förutsättning för den svenska teaterns förnyelse och demokratisering. Nationalscenernas verksamhet måste drivas uteslutande efter konstnärliga principer. Konstnärligt förtjänstfulla teatrar bör erhålla anslag av samhället. En statlig teaterhögskola måste upprättas.

Amatörteatern måste utvecklas och arbeta i växelverkan med den professionella teatern.

Folkets parker bör erhålla samhällets stöd och utvecklas till ett nät av allsidigt rustade kultur- och fritidscentra.

11. Konsten har i stor utsträckning degraderats till spekulationsobjekt. Avgörande för konstens utveckling och konstnärernas arbetsmöjligheter är att staten, kommunerna och folkrörelserna tar verkamma initiativ för att införa konsten i skolor, sjukhus, samlingslokaler, parker, på arbetsplatser, idrottsplatser o. s. v.

Kommunerna måste bygga ateljéer och upprätta utställningslokaler. Museerna bör bli flera, erhålla större anslag, moderniseras och göras mera lättillgängliga och rörliga. Konstnärsmaterielen kan förbilligas genom åtgärder mot monopolerna i fabrikation och distribution.

12. Musiken måste bli en hela folkets angelägenhet och musikaliska akademins verksamhet grundligt reformeras. Konsertföreningar, sångköror och enskilda konsertgivare bör erhålla samhälleligt stöd. Konsertsalar måste byggas i alla större samhällen. För fyllande av landsbygdens musikbehov måste särskilda former skapas. Skolan måste utveckla ungdomens musikintresse och amatörernas verksamhet uppmuntras.

Monopolerna inom grammonfonindustrin brytes. Inspelningen av god musik understödjes, och offentliga hörsalar med skivarkiv upprättas.

13. Kulturarbetarnas fackliga organisationssträvanden måste understödjas, deras materiella arbetsvillkor förbättras och deras konstnärliga och vetenskapliga oberoende tryggas. Utbildningsförhållandena måste förbättras och existensmöjligheterna säkras både under och efter utbildningstiden. Alla kulturarbetare måste få fullvärdig ersättning för sitt arbete. Härvid bör av samhället kontrollerade institutioner gå i spetsen. Omfattande stipendier bör utgå såsom stimulans och bevis på samhällets uppskattning. Goda möjligheter till studieresor och rekreation garanteras.

14. Ett demokratiskt kulturprogram måste syfta till att skapa sådana förhållanden som möjliggör konstens och vetenskapens fria och allsidiga utveckling. Denna garanteras slutgiltigt av socialismen. Här framlagda riktlinjer tar sikte på omedelbara behov. Deras genomförande utgör ett betydelsefullt led i arbetet på att bryta den kulturfiendliga monopolkapitalismens maktställning och bereda vägen för en socialistisk samhällsordning.